

# FATİH SULTAN MEHMED HAN VE DÖNEMİ

**Editör:**

Dr. Ayşenur Bilge Zafer

**Yayın Kurulu:**

Prof.Dr. Özer Ergenç

Prof.Dr. İlhan Genç

Prof.Dr. Yusuf Oğuzoğlu

**Gaye Kitabevi**

BURSA 2016



BURSA

OSMANGAZİ BELEDİYESİ YAYINLARI

Ulubatlı Hasan Bulvarı No: 6 Santral Garaj / Bursa

Tel: 0.224.444 16 01 Faks: 0.0224.270 70 63

www.osmangazi-bld.gov.tr

Fatih Sultan Mehmed Han ve Dönemi

*Editör:*

Dr. Ayşenur Bilge Zafer

*Yayın Kurulu:*

Prof.Dr. Özer Ergenç

Prof.Dr. İlhan Genç

Prof.Dr. Yusuf Oğuzoğlu

*Proje Koordinatörü:*

Kenan Kır

Osmangazi Belediyesi Kültür ve Sosyal İşler Müdürü

*Proje Basım Koordinatörü:*

Gülşah Cebelli Öncel

Osmangazi Belediyesi Basım Yayın ve Halkla İlişkiler Müdürü

*Organizasyon Sorumlusu:*

Mehmet Uzun

Osmangazi Belediyesi Kültür ve Sosyal İşler Müdürlüğü

ISBN 978-605-66006-4-7

1. Basım Nisan 2016

*Kapak Resmi:*

Sultan II. Mehmed'in minyatürü (Lokmân bin Hüseyin el-Urmevî,

*Kıyâfetü'l-İnsâniyye fî Şemâilî'l-Osmâniyye*, AETrh 1216)

Kapak minyatürünü temin eden Melek Gençboyacı Hanımefendiye teşekkür ederiz.

*Kapak / İç Düzen:*

Gaye Kitabevi

*Baskı: Stüdyo Star Ajans Ltd. Şti. - Sertifika No: 15366*

# Osmanlı Arşivinin En Eski Belgelerinden Fatih Sultan Mehmet Dönemine Ait Bir Tımar (Tahrir) Defteri ve Değerlendirmesi

Kenan Ziya Taş\*

Osmanlı Devleti'nin kuruluşundan itibaren devletin başkenti olan Bursa'da oluşan arşivin Timur'un Anadolu'yu istilasıyla birlikte yok edildiği bilinmektedir. Bu yüzden Fatih'e (1451-1481) kadar olan döneme ait birkaç ferman, vakfiye ve mülknâme dışında fazla belge bulunmamaktadır.<sup>1</sup> Bu neviden nadir bir belge olan Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde yer alan defterin (veya defter parçasının) orijinalini ve çözümlü metnini, üzerinde ayrıntılı bir değerlendirme yapmadan, daha önceki bir çalışmamızda neşretmiş-tik.<sup>2</sup> Bu yazımızda, aradan epeyce uzun bir zaman geçmesine rağmen pek dikkat çekmeyen Fatih Sultan Mehmet devrine ait nadir arşiv belgelerinden bir olan bu defter üzerinde kısmen daha ayrıntılı bir inceleme yapmayı gerekli gördük.

Günümüze gelebilen ve tamamı on altı sayfa olan bu belge Bolu sancağına ait bir mufassal defter parçasıdır. Osmanlı askeri, mülki ve iktisadi yapısının inşa ve idamesini temin maksadıyla, gelir kaynaklarının ve bunlara muhatap olan kişilerin tespiti maksadıyla yapılan sayımların bir neticesi olan tahrirler ve bunların kaydedildiği defterlerin en ayrıntılı olanlarına bilindiği üzere *Mufassal Defter* denirdi. Mufassal defterlerde vergi mükelleflerinin adı ile vergiye ait her türlü husus kaydedilirdi. Bu itibarla elimiz-

---

\* Prof. Dr. Balıkesir Üniversitesi kztas@hotmail.com

<sup>1</sup> Fatih Rukancı, "Osmanlı Devleti'nde Arşivcilik çalışmaları", *Türk Kütüphaneciliği* 22, 4 (2008), s. 415. (ss. 414-434).

<sup>2</sup> Kenan Ziya Taş, "Fatih Devrine Ait Bir Tahrir Defteri", *OTAM*, Sayı 7 (Ankara 1997), s. 427-471.

deki belgenin bir mufassal tahrir defterine ait olduğu anlaşılıyor. Ancak mufassal defterlerin tertip tarzına bakarak bu parçanın defterlerin sonunda *nev-yâfte* ve *mevkûf* tabir edilen, boş bırakılan ve sonradan doldurulan bir kısmı olduğu anlaşılıyor. Çünkü hane sahibi olup vergi muhatabı veya muaf olanların isimleri zikredilmiyor.

Tahrirden maksat bütün gelirleri tespit etmek ve bu gelirleri istihkak sahiplerine taksim etmektir. Bununla beraber yine her tahrir esnasında gözden kaçan veya tahrirden sonra vukua gelen inkişâflar sebebiyle defter harici kalmış gelirler bulunur ki bunlar *hâric ez-defter* tabiriyle gösterilmektedir.<sup>3</sup> Bu bilgiden yola çıkarak belgeye baktığımızda, *hâric ez-defter* ve *zevâid*leriyle bu tarife tamamen uyduğunu görüyoruz. Defterin ilk sayfası olarak verilen kısmın aslında defterin son sayfası olduğu anlaşılıyor. Zira defterlerin tertip ve tanzimi ile üslubu göz önünde tutulduğunda defter şeklindeki arşiv vesika ve kayıtlarında karşımıza çıkan sayfaların birbirini takip ettiğini ortaya koyan, bir sonraki sayfanın ilk ifadesinin bir önceki sayfanın son ifadesi olması halinden hareketle bu sonuca rahatlıkla varıyoruz. Bu haliyle ait olduğu mufassal defterin sonunda fasikül halinde bulunduğu ve yerinden herhangi bir şekilde koparak günümüze kadar geldiği anlaşılmaktadır.<sup>4</sup>

Defterin tarihini kesin olarak tespit etmek belgenin eksik olduğundan dolayı mümkün olamamaktadır. Ancak defterin bazı sayfalarındaki derkenarlardan hareketle hangi tarihlerde hazırlandığına dair fikir sahibi olunabiliyor. Orijinal metnin ikinci sayfasındaki hicrî 884 yılının Zilkaade ayının ortalarını<sup>5</sup> ve on dördüncü sayfasında hicrî 885 yılının Muharrem ayının başlarını<sup>6</sup> işaret eden ifadelerden anlaşıldığına göre Ocak 1480 ve Mart 1480 tarihleri ağırlık kazanmaktadır. Tahrir Defterleri hazırlandıktan sonra meydana gelen değişiklikleri de yansıtırlar. Bunlar üzerinde yapılan işlemler *derkenar* şeklinde defterin üzerine yazılırdı. Buna göre yukarıda işaret edilen tarihler defterin hazırlanışından sonraki tarihleri gös-

<sup>3</sup> Halil İnalçık, *Hicri 835 Tarihli Süret-i Defter-i Sancak-ı Arvanid*, Ankara, 1983, s.XXV.

<sup>4</sup> Taş, Fatih Devrine Ait Bir Tahrir Defteri, s. 427.

<sup>5</sup> *Mezkûr Şahveled hissesi Mustafa b. Mahmud'a intikal etmiştir. Fi evasit-i Zi'l-ka'ade sene erba'a ve semânîn ve semâne-mi'e.*"

<sup>6</sup> "Şah Hüseyin nam kimesne elinde görüp Fazllulah nam kimesneye ve yine doğancı çiftliğinden bedel verildi, fi evâ'il-i Muharremi'l-harâm sene hamse ve semânîn ve semâne mi'e."

termektedir. Bu tarihi ne kadar geri götürebiliriz? Bunu cevabımı yine defterin içinde dokuzuncu sayfadaki bir ifadeden çıkarabiliriz. Burada *İskenderiye Seferi*'nden bahis olunmaktadır. Bu sefer Fatih Sultan Mehmed'in 1466 veya 1468 yıllarında Arnavutluk beyi İskender Bey üzerine yapılan seferdir. Şu halde defterin tarihi bu yıllardan sonra olmalıdır.

Osmanlı hâkimiyetine erken dönemde giren yerlerden olan Bolu sancağı havalisinde Tahrirlerin de daha erken devirlerde olması beklenir. Zaten eldeki arşiv kayıtlarından bunun ipuçlarını görebiliyoruz. Bu kayıtlara nazaran ilk tahririn Çelebi Mehmet dönemine (1413-1421) dek gittiği anlaşılmaktadır.<sup>7</sup> Fakat bu tahrirlerin hepsinin 16. Yüzyıl sancak sınırlarının tamamını ihtiva ettiğini söyleyemeyiz. Batı Karadeniz sahilleri veya Kuzeybatı Anadolu havalisinde Osmanlı hâkimiyeti, kademeli olarak tahakkuk etmiş ve Fatih Sultan Mehmet zamanında tamamlanmıştır.<sup>8</sup> Yörenin fetih öncesi iktisadi vaziyetinin gayet yüksekti. Osmanlı topraklarına katılarak eyalet haline getirilen yerler veya vasallardan elde edilen gelirlerle ilgi Venedik kaynaklı bir listede Amasra ve Sinop 16 bin altın veriyordu.<sup>9</sup> Cenevizlilerin Karadeniz'deki en verimli kolonilerinden biri olan Amasra, Osmanlıların eline geçtikten sonra nüfusunun, İstanbul'un insansız kalan mahallelerini canlandırmak üzere bu şehre götürülen üçte ikisini kaybetti.<sup>10</sup>

Ekte tablo halinde verdiğimiz defterdeki kayıtların muhtevasının sistematik dökümü neticesinde şunları görüyoruz: Defterde on iki parça tımar ve bu tımarlara bağlı köy ve mezra ile buraların hâsılatları kaydedilmiştir. Bu kayıtlarda dikkati çeken ilk husus köy ve mezraların bağlı olduğu nahiyelerdir. Bolu Sancağı'nın 16. yüzyıldaki idari yapısını aksettiren haritaya<sup>11</sup> bakıldığında bu nahi-

<sup>7</sup> BA TD 88, s. 112; Kenan Ziya Taş, *Tapu-Tahrir Defterlerine Göre 16. Yüzyılda Bolu Sancağı*, Ankara Üniversitesi SBE Doktora Tezi, Ankara 1993, s. 16-17S

<sup>8</sup> Fatih Sultan Mehmet'in Amasra ve İsfendiyaroğuları beyliğini Osmanlı hâkimiyetine katmasına dair bkz. Selahattin Tansel, *Osmanlı Kaynaklarına Göre Fatih Sultan Mehmed'in Siyasi ve Askeri Faaliyeti*, Ankara 1953.

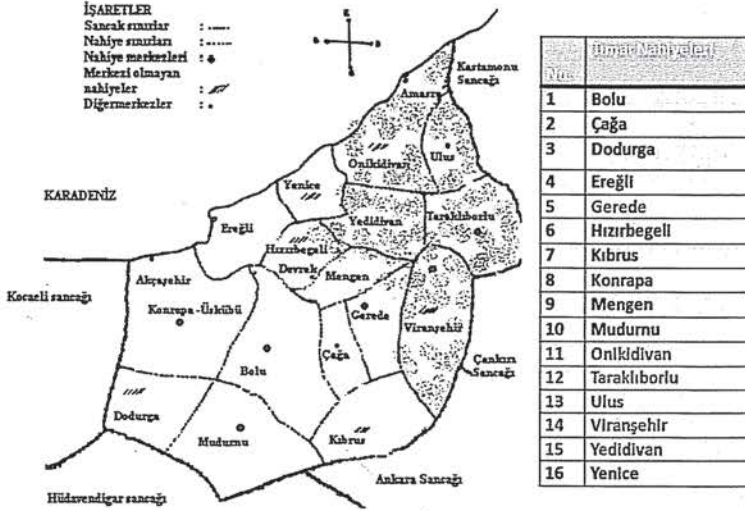
<sup>9</sup> Nicolae Jorga (Çev. Nilüfer Epeçeli), *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, C. 2, İstanbul, 2005, s. 191.

<sup>10</sup> Johann Wiihelm Zinkeisen (Çev. Nilüfer Epeçeli), *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, C. 2, İstanbul, 2011, s. 5.

<sup>11</sup> Harita hazırlanırken nahiyelerin ihata ettikleri alanı gösterebilmek ve bu konu umumi bir fikir vermek maksadıyla göz önünde tutulmuştur. Ölçekli ve kesin sınırları göstermemektedir.

yelerin Sancağın kuzeyinde ve batısında yer alan nahiyeler olduğunu görürüz.

### 16. Yüzyıl Bolu Sancağının nahiyeleri



Bu nahiyeler Bolu, Viranşehir, Onikidivan, Yedidivan, Ulus, Hızırbegeli ve Gerede'dir. Belgedeki kayıtlara göre, Bolu Sancağı'nın nahiyeleri olan Bolu'nun 25 köy ve 7 mezraası, Onikidivan'ın 3 köyü ve 5 mezraası, Ulus'un 3 köyü, Viranşehir'in 4 köyü ve 3 mezraası, Yedidivan'ın 1 köyü ve 5 mezraası, Hızırbegeli'nin 4 mezraası ve Gerede'nin 3 mezraası olmak üzere toplam 7 nahiyenin ve bunlara bağlı 63 köy ve mezraanın nüfus ve mahsulatının kaydı bulunmaktadır.<sup>12</sup>

Bu nahiyelerden Gerede ve Hızırbegeli'ne bağlı bir iki köy vardır ve bu köyler de coğrafi konum açısından diğer nahiyelerin hemen civarında yer almaktadır. Bu nahiyelerin yayıldığı yerler diğerlerinden daha sonra Osmanlı mülkü haline gelmiştir. Buralar, Fatih Sultan Mehmet'in Karadeniz Seferlerini takiben ele geçirilen Cenevizlilere ve Candaroğulları hâkimiyetindeki yerlerdir.

Elimizdeki defter, Fatih Sultan Mehmet zamanında hazırlandı-

<sup>12</sup> Kenan Ziya Taş, "Fatih'in Batı Karadeniz Seferi Sonrasında İskân ve Ziraa-te Dair Bazı Değerlendirmeler", *Karadeniz Tarihi Sempozyumu*, Trabzon, 2007, s. 99-108.

ğına göre bu defterde geçen nahiye adlarına bakarak sancağın 16. yüzyıldaki kazandığı idari şekillenmenin 15. Yüzyılda ortaya çıktığını rahatlıkla söyleyebiliriz. Ancak burada 16. Yüzyılda Taraklıborlu ve daha sonraki dönemlerde Safranbolu olarak adlandırılan nahiye elimizdeki bu belgede istisnasız Borlu adıyla zikredilmektedir.

Sancağın idari yapısını ve geçmişini adeta özetleyen şu kayıt oldukça dikkat çekicidir. *Karye-i Terhâne Divân'ında Ulus Subaşılığında Borlu kadılığında Eynel yerine oğulları Hasan ve Ali doğancılarmış, mensûh olmuşlar 20 muddluk yerleri var ve bir değirmenleri var. Hâsil fi sene 282.*<sup>13</sup>

Bu ifadeler daha yakından nüfuz ettiğimizde şu hususları özellikle belirtmemiz gerekir. Öncelikle bölgede Osmanlı öncesi etkin bir idari yapılanma olan fetih siyasetinin ağırlık taşıdığı yörelerde askeri-mali bir karakter arz eden *divân teşkilatının* varlığı burada da görülüyor. Bu birimler mevcut olduğu yerlerde Tımar nahiyelerinin idari alt birimi gibidirler.<sup>14</sup> *Subaşılık* ise yine tımar nahiyelerinde askeri hiyerarşi içinde sancak beyinin altındaki askeri rütbe ve kademelerdir ve çoğunlukla coğrafi mekân olarak nahiyenin mukabilidir. Bu birimler buradaki gibi müstakil bir kadılık olmayabilir. Burada Ulus Subaşılığı Borlu kadılığına bağlıdır.

Tımar olarak verilen köy ve mezralar içinde birçok *mensuh* doğancı köy veya çiftliklerinin varlığı da dikkati çekmektedir.<sup>15</sup> Yörenin coğrafi yapısı doğan, şahin, atmaca gibi avcı kuşların yetiştirilmesi için uygun olduğundan yörede Osmanlı Eyalet yapısı içinde yer olan doğancı veya *bazdarân* da denilen tımarlarının sayıca çokluğu şaşırtıcı değildir. Muhtemelen bu tip yapılar Osmanlı hâkimiyeti öncesi de vardı ve Osmanlı döneminde de bir süre devam etti. Elimizdeki defterin tarihi göz önüne getirildiğinde erken sayılacak bir dönemde bunlar ortadan kaldırıldı orijinal ifade ile *mensuh* hale getirildi. Yani doğancılık vazifeleri iptal edilip normal tımarlara döndürüldüler.

Sancaktaki idari yapının mahiyetine dair dikkat çekici başka bir

<sup>13</sup> Orijinal metin sayfa 1.

<sup>14</sup> Kenan Ziya Taş, "Bir İskân Şekli ve Birimi Olarak Divân", *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı 4 (Isparta 1999), s. 191-201.

<sup>15</sup> Osmanlı Devleti'nde doğancılar ve bazdarlar için bkz. Abdulkadir Özcan, "Doğancı", *TDVİA*, C. 9, s.487-489.



ifade de şudur.<sup>16</sup>*Timar-ı Kâdî-yi Borlu, Mezkûr Şâh Hüseyin'e vech-i mezkûr üzere tmâr olundu fî't-târîh Muharremi'l-harâm sene hamse ve semânîn ve semâne-mi'e. Karye-i Arucak tâbi'-i Borlu yarım çiftlik yerdir Borlu'ya kâdî olanlar tasarruf edegelmişler şimdiki halde Mevlâna Muslihiddin tasarrufundadır. Hâsil:60.*

Osmanlı Devleti'nde timar sistemi içerisinde kadılara timar verildiği tahrir kayıtlarından görülmüyor.<sup>17</sup> Bu çerçevede yukarıdaki ifadeye nazaran kadıların timar tasarruf ettiği anlaşılıyor. Bilindiği üzere kadıların gelirleri, merkezi idarece tespit edilip ödenen ve görev yerlerinde vazifelerini icra ederken buradaki muamelelerden alınan belirli resim ve harçlardan ibaretti. Bolu Sancağı'nın 16. Yüzyıldaki tahrir kayıtlarında yevmî 25 akça bir kaza merkezi olan Taraklıborlu<sup>18</sup> kadısının 1480'de ne sıfatla ve gerekçe ile böyle bir tasarrufta bulunduğunu da kestirmek güçtür. Kayıtlarda ve bununla ilgili araştırmalarda bahsi geçen *toprak kadısı* diye adlandırılan ayrı bir kadılık mı kastedilmektedir kesin bir hüküm vermek mümkün görünmemektedir.<sup>19</sup>

Netice olarak elimizdeki arşiv belgesine konu olan yerler, Osmanlı öncesi Candaroğulları ve Ceneviz kolonisi olan Amasra'nın hinterlandı olan Borlu, Viranşehir, Onikidivan, Ulus ve Hızırbegili kazalarına aittir. Buralar ise. Buraların Osmanlı hâkimiyetine geçişi ise 1461-1462 yıllarında Fatih Sultan Mehmet'in Batı Karadeniz Seferi ile olmuştur. Bu bakımdan 16. yüzyılda Bolu Sancağına bağlı nahiyeler olarak karşımıza çıkan bu yerlerin Osmanlı hâkimiyetine daha geç giren yerler olması dolayısıyla tahrir kayıtları da *mevkûf* ve *hâric ez-defterler* şeklinde karşımıza çıkar.

### EK: Timarlar Nahiye ve Köyler

1	Şah Hasan	Karye-i (Mezra'a-yı)	Tabi-i
		Gedüz Viranı	Borlu
		Çiftlik-viran	Borlu

<sup>16</sup> Orijinal metin sayfa 14.

<sup>17</sup> Ömer Lütfi Barkan, "Timar", *MEBİA*, C. 12/1, s. 300.

<sup>18</sup> "Kazâ-yı Taraklıborlu cihet-i kaza yirmi beş akça yazar. Nefs-i Borlu..." BOA TD 438 s. 456.

<sup>19</sup> Necati Gültepe, *Mührün Gücü İlk Türk-İslâm Devletlerinde ve Osmanlılarda Bürokrasi*, İstanbul 2009, s. 258-259.



		Terehane Divanı	Ulus
		ZevreDivanı	Borlu
2	<b>İbrahim Beg ve Şahveled Beg müşterek be-nevbet</b>	Çiçek	Ulus
		Mülkviran	Ulus
		Dodurga	Ulus
3	<b>Mehmed veled-ı Paşa Beg</b>	Ekicük	Viranşehir
		Sarıyani	Borlu
		Yiğitler ez—Divân-ı İkilise	Viranşehir
		Ağviran	Borlu
		Kösler	Viranşehir
		Mevrük	Borlu
		Bozca Emrud	Borlu
		Karaağaç	Borlu
		Ömerciler	Onikidivan
		Kuyuk	Onikidivan
4	<b>Muhammedî ve Mustafa veledeyn-i Katib Sinan</b>	Mezra'a-yı Mahmud Fakı der-divân-ı Kavak	Borlu
		Mezra'a-yı İshak ve Hüseyin der Divân-ı Bedil	Borlu
5	<b>Yunus ez-ehl-i tımar ve Ali veled-i Seydi Mehmed</b>	Gökvirân	Borlu
		Beylikviran	Borlu
6	<b>Mahmud veled-i Murad ve Şehid</b>	Kızılcaköy	Borlu
		Göllüviran	Borlu
		Kösler	Borlu
		Çandırlar	Borlu
7	<b>Bali veled-i Hızır ve Ali veled-i Bali</b>	Melenisa	Borlu
		İközviran	Borlu
8	<b>Fazlullah veled-i Davud Ağa</b>	Mezra'a-yı Yakub der Divân-ı Eflâni	Borlu
		Mezra'a-yı Hasan veled-i Doğan der Divân Çiftlikler	Borlu
		Mezra'a-yı Hasan veled-i Doğan der Divân-ı Ağcakilise	Borlu
		Mezra'a-yı Bahşayış der-Divân-ı Çiftlik	Borlu
		Mezra'a-yı Kumarı ve Hüseyin ve	Borlu

	Hasan der-Divân-ı Zevre	
	Mezra'a-yı Yolcutlu der-divân-ı Karacağağaç	Viranşehir
	Mezra'a-yı Turhan der-Divân-ı Begmülk	Viranşehir
	Mezra'a-yı Yusuf veled-i Taşgun der-Divân-ı Begmülk	Viranşehir
	Mezra'a-yı Musa veled-i Yener der-Divân-ı Karakoç	Onikidivan
	Mezra'a-yı Elekci der-Divân-ı Yalba	Onikidivan
	Mezra'a-yı Eynebegi veled-i Şaduman der-Divân-ı Kösyé	Onikidivan
	Mezra'a-yı Doğancı Hamza der-Divân-ı Yalba	Onikidivan
	Mezra'a-yı Saruca der-divân-ı Saz	Onikidivan
	Mezra'a-yı Doğancı İsrail der-Divân-ı Çakallı	Yedidivan
	Mezra'a-yı İlyas veled-i Davud der-Divân-ı Günal	Yedidivan
	Mezra'a-yı Doğancı Seydi der-Divân-ı Çakallı	Yedidivan
	Mezra'a-yı İlyas veled-i Davud der-Divân-ı Günal	Yedidivan
	Mezra'a-yı Doğancı İsrail der-Divân-ı Çakallı	Yedidivan
	Mezra'a-yı Mehmed veled-i Hacı Yusuf der-Divân-ı Burunköy	Yedidivan
	Mezra'a-yı Paşa Yigid der-divân-ı Burunköy	Yedidivan
	Mezra'a-yı Veled Davud der-Divân-ı Günal	Yedidivan
	Mezra'a-yı 'İsa ve Ma'ruf der-divân-ı Türkeri	Hızırbegeli
	Mezra'a-yı Doğancı Yusuf der-Divân-ı Yürükeri	Hızırbegeli
	Mezra'a-yı Yunus der-divân-ı Güney	Hızırbegeli
	Mezra'a-yı Şirmor der-divân-ı Korkudan	Hızırbegeli
	Mezra'a-yı Nasrullah ve Seferi der-divân-ı Göynük	Gerede

		Mezra'a-yı Hasan Ağulu der-divân-ı Bünüz	Gerede
9	<b>Doğancı Yakub veled-i Adil</b>	Karye Eflani Divânı'ında mezra'a-yı Ya'kub	Borlu
		Baranır	Yedidivan
		Göge	Onikidivan
		Ağaçkilise Divanı	Borlu
10	<b>Timar-ı Kâdî-yi Borlu (*)</b>	Arucak (**)	Borlu
11	<b>Ali Paşa ve Hüseyin veled-i Mehmed</b>	Sıçalı ez Divan-ı flani	Borlu
		Karye-i Çomak Virânı ez-divân-ı Eflani	Borlu
		Degirmencük	Borlu
		Kuzviran	Viranşehir
		Saraycuk	Borlu
	<b>Mahmud veled-i Yusuf ve Yahya veled-i Yakub</b>	Tokatlu Viranı	Borlu
		Altuntaş Çiftliği der-Divân-ı Çiftlik	Borlu

\* Mezkûr Şâh Hüseyin'e vech-i mezkûr üzere timâr olundu fi't-târîh Muharremi'l-harâm sene hamse ve semânin ve semâne-mi'e

\*\* tâbi'-i Borlu yarım çiftlik yerdir Borlu'ya kâdî olanlar tasarruf ede gelmişler şimdiki halde Mevlâna Muslihiddin tasarrufundadır. Hâsıl:60